

ПРОЦЕС ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ – ДОБРЕ И ЛОШЕ СТРАНЕ

THE PROCESS OF GLOBALIZATION - GOOD AND BAD SIDES

Ивана Ј. Мицић¹

Credit Agricole Banka AD Лесковац, Република Србија

Јелена В. Крстић Ранђић

Академија струковних студија Јужна Србија, Одсек - Лесковац,
Република Србија²

Сажетак: *Сврха рада огледа се у указивању на чињенично стање процеса глобализације, позитивним и негативним аспектима овог процеса, а који се односе на тежњу светских моћника да обликују свет у технолошком, економском, информативном, политичком и културном смислу. Глобализација подстиче ширење интеграција, отвореност тржишта, трансфер капитала, али у исто време и појаву духовне и материјалне површиности и празнине. Стога, многи истичу негативне стране овог процеса. Са друге стране, глобализација има вишеструки утицај на привреду свих земаља, а тиче се директних страних инвестиција и кретања људи и капитала из земље у земљу. Како се производња на глобалном нивоу рационализује и шире нове технологије, државе могу да повећавају производњу, самим тим и ниво зарада и стандард становника, а због унификације разних регулатива између држава, и трговина постаје лакша и кориснија за све земље које у њој учествују. Из овог и сличних разлога неки аутори и истичу предности глобализације над недостацима. Циљ рада је указати да не треба негирати предности, али ипак треба уочити већу присутност недостатака.*

Кључне речи: *процес глобализације, међунаодне институције, мултинационалне компаније*

Abstract: *The purpose of the paper is to point out the factual state of the globalization process, the positive and negative aspects of this process, which relate to the aspirations of world powers to shape the world in technological, economic, informational, political and cultural terms.*

Globalization encourages the spread of integration, market openness, capital transfer, but at the same time the emergence of spiritual and material superficialities and gaps. Therefore, many point out the downsides of this process. On the other hand, globalization has a multiple impact on the economy of all countries, and it concerns foreign direct investment and the movement of people and capital from country to country. As production at the global level is rationalized and new technologies spread, countries can increase production, and thus the level of wages and living standards, and due to the unification of various regulations between countries, trade becomes easier and more useful for all participating countries. For this and similar reasons, some authors point out the advantages of globalization over disadvantages. The aim of the paper is to point out that

¹ info@ivanamicic.com

² krstic.jelena@vpsle.edu.rs

the advantages should not be denied, but the greater presence of disadvantages should be noticed.

Keywords: *globalization process, international institutions, multinational companies*

УВОД

Епохална открића ватре, точка и парне локомотиве, означила су знатне промене у животима људи, а много година касније у једном тренутку, људски род нашао се пред још једном цивилизацијском прекретницом – глобализацијом, која је имплицирала уједињавање народа кроз глобалну заједницу, тако што руши националне и културне баријере. Овакав нови поредак представља неизвесност: хоће ли у том поретку људи живети боље или не.

Заговорници глобализације сматрају да ће се националне, обичајне, верске и културне разлике смањивати, док су други мишљења да те разлике могу бити само још веће. Таква разилажења указују на дуалну природу глобализације, јер с једне стране, она означава распрострањавање модерне технологије, привређивања и предузетништва, а са друге стране евидентна је доминација глобалних сила у наметању глобализације и обликовању света. Власници мултинационалних компанија и вође светских финансијских институција воде се основним мотивом увећавања новца, капитала и надмоћи. Последице вртлога моћи и престижа јесу: изгубљени национални идентитети, културна наслеђа и тековине народа.

На овакве последице указују и припадници антиглобалистичког покрета, који такође постаје глобалан и указује на погрешно конципиран и лоше вођен овај актуелни процес (Крстић Ранђић, 2007, стр. 43).

1. РАЗЛИЧИТА ПОИМАЊА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Постоји више дефиниција глобализације. Неке од њих су следеће:

- „Глобализација значи да је свет постао глобални супермаркет у коме су идеје и прозводи постали доступни свуда у исто време” (Khor).
- „Глобализација је повезана са кризом територијалне националне државе, зато што је национална држава сувише мала да би решила велике животне проблеме и сувише велика да би решила мале животне проблеме” (Bell).

Према *Stiglitz*-у (2004.) „до такве интеграције човечанства долази се смањењем трошкова транспорта и комуникација, као и

рушењем вештачких баријера за проток робе, услуга, капитала и знања и (у мањој мери) људи преко граница”.

Глобализација је вишеаспектни друштвени процес који има четири битна обележја: све шира и дубља повезаност и међузависност све већег броја друштава; надмоћ транснационалних корпорација и институција – све већи утицај збивања са дистанце на живот индивидуе и земаља; експанзија модерних форми технологије, економског и политичког живота на готово целокупном простору света и подела света у светском, глобалном друштву. Краће речено: глобализација је друштвени процес повезивања на основу друштва са многим противуречностима у односе међузависности и културне повезаности, на основу нових информатичких технологија и средстава комуникације, тако да настаје јединствено друштвено пространство - глобално друштво на планети Земљи, и свест о припадности том друштву, како појединих друштава, тако и њихових чланова (припадника). Ова дефиниција глобализације настоји да изрази њену вишеслојност као друштвеног процеса у његовим компонентама које су уочљиве као посебне иако се међусобно прожимају. Те компоненте су: технолошка, економска, политичка и културна, које се чак дефинишу као посебне глобализације: технолошка, економска, политичка и културна глобализација. У ствари, проучавањем глобализације као друштвеног процеса све више се долазило до сазнања да је то много-аспектни процес установљавања универзалних веза, укључујући и ново поимање односа природе и друштва, који обухвата практично све основне аспекте друштвеног живота од економске до духовне сфере, укључујући културу, образовање, језик, идеологију и вредности које у својој свеукупности представљају основне атрибуте глобалне цивилизације па се свет показује као глобално „светско” друштво.

Процеси уједињавања човечанства добијају такав интезитет и размере да се као законитост нашег времена може означити повезивање, прожимање, па и обједињавање света упркос „целокупној његовој материјалној, духовној, егзистенцијалној разноврсности и разноликости”. Међутим, глобализација, ако се и може прихватити да представља законитост у развоју друштва као појава у трећој еволутивној фази развоја капитализма, није, нити се може прихватити као појава природног порекла. То је процес који остварује човек. Она је људско дело. Они који покушавају да је дигну на пиједестал природног и нужно законитог јесу промотери капиталистичког светског неолибералног система. Промисљање глобализације као друштвеног процеса који настаје у одређеној фази развоја неолибералног глобалног капитализма, уз сагледавање свих

њених аспеката, неопходна је претпоставка за разумевање других идентитета, њихових међусобних односа и не само њихових међуутицаја већ и сукобљавања. У исто време то је и захтев за откривање и схватање односа међу идентитетима. Уз све ово, треба имати у виду да је глобализација „незавршен пројекат”, да је она процес који тече утичући на идентитете, али трпећи и њихов повратан утицај (Марковић, 2013).

2. УТИЦАЈ МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА НА ПРОЦЕС ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Разумно је што су основане институције међународног карактера (Међународни монетарни фонд, Светска банка и Светска трговинска организација), са циљем јачања међународне економске сарадње и привређивања, стимулације светске трговине и трговинске политике, смањење царина и либерализације.

Са друге стране, како то да неки од протагониста напред наведених институција не поштују принципе слободне трговине, те уводе одређене унутрашње мере ради заштите производа неких својих индустријских грана, а истовремено захтевају од неких других држава слободно кретање својих производа и услуга.

Даље, да би нека држава добила позајмице Међународног монетарног фонда (*International Monetary Fund – IMF*) неопходно је да испуни одређене услове, уз благонаклон савет вођења рестриктивне монетарне политике, што је у потпуној колизији са општеприхваћеним ставовима светских економиста да наведени облик вођења монетарне политике, у ствари не стимулише агрегатну тражњу, већ напротив сужава економску активност. Све говори у прилог томе да је идеја стварања ових институција била добра, али су се оне временом претвориле у нешто друго јер су вођене вољом влада најразвијених 7 земаља. Исто тако, оне нису испуниле оно због чега су основане: Међународни монетарни фонд да обезбеди фондове и стање блиско пуној запослености оним земљама које су бележиле економски пад, а Светска банка (*World Bank*) да се бори против сиромаштва.

Међународне институције су данас доминантне у светској привреди, регулатори многих процеса и судије у светским утакмицама, једноставно оне обликују светску економију. Помоћу њих, развијене земље намећу глобализацију и њена правила неразвијеним земљама као дугорочну развојну визију користећи чињеницу да су за развој потребна страна улагања која оне нуде, али под строгим критеријумима и по својим рецептима.

3. МУЛТИНАЦИОНАЛНЕ КОМПАНИЈЕ – УЧЕСНИЦИ ПРОЦЕСА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Мултинационалне компаније (МНК) су вишенационална предузећа која уједињују производњу и понуду великих количина роба у више држава и представљају врло важне чиниоце светске привреде. У њима је концентрисан капитал, знање и велики број запослених, а разлог њиховог настанка треба тражити у законитостима тржишне привреде. Примарни циљ оснивача је повећање профита и акумулација капитала путем вишка вредности у производњи. У тренутку када се капитал у матичној земљи не може повећати новим улагањем, траже се нова, повољнија тржишта и средства пребацују изван државних граница. Тако настају мултинационалне компаније које контролишу производњу неког производа у више земаља те као такве постају важан чинилац глобалног повезивања. Врло су прилагодљиве законитостима тржишта при чему се користе свим расположивим средствима и облицима што бржег и што већег стицања профита (<https://slageos.wordpress.com/2014/05/04/>).

3.1. ПОСЛОВНА ФИЛОЗОФИЈА МНК

Мултинационалне компаније:

- производе страним ресурсима (стратегија 1);
- формирају иностране филијале и тако обезбеђују тражњу (стратегија 2);
- производњу премештају у земље са нижим трошковима производње и тако исту рационализују (стратегија 3);
- закључују партнерске уговоре са другим фирмама и профитирају на међународним финансијским тржиштима (стратегија 4).

Ове стратегије су осамдесетих година 20. века добиле глобалну ноту, тако да су МНК почеле да:

- глобално схватају светско тржиште,
- потпуно контролишу своје трансакције у свету,
- учествују у високотехнолошким гранама,
- координирају делатности помоћу развијеног информационог система,
- диверсификују делатности и сл.

Мултинационалне компаније су предмет контроверзних мишљења (као уосталом и глобализација) – тако да су оне – према једнима локомотиве економског развоја, а према другима главни

кривци за повећање моћи најразвијенијих земаља у свету, посебно САД-а.

3.2. ОСНАЖИВАЊЕ МУЛТИНАЦИОНАЛНИХ КОМПАНИЈА

МНК преузимају досадашњу улогу државе и постају синоним основног субјекта светске економије. Њихов растући значај је последица динамичног технолошког развоја и либерализације тржишта. Убрзан технолошки развој смањује трошкове класичних комуникација, а повећава трошкове иновација. Технолошки развијена предузећа теже да освоје тржишта у партнерству са другим фирмама и да смање ризик и трошкове помоћу економије обима.

Тенденција либерализације домаћих тржишта смањењем државних интервенција омогућава МНК да улазе у нова тржишта и нове секторе привреде, тако да данас имамо ситуацију да се више од 50% светске трговине, заједничких улагања, истраживања и развоја и других облика и пословне сарадње, одвија управо преко МНК. Оне су предузеле велики део директних страних инвестиција и трансфера технологије, остварују економију обима, снабдевеност сировинама је стабилна, енормно повећавају принос на уложени капитал (Котлица & Кнежевић, 2002, стр. 137).

Овакве погодности за МНК обезбеђује великим делом Међународни монетарни фонд – својим програмом структурног прилагођавања за поједине земље, као и Светска банка – својим правилима која се тичу радног законодавства, заштите на раду и заштите животне средине, тако да МНК делају онако како им најбоље одговара. На основу улагања у маркетинг МНК стичу име препознатљиво у целом свету, чиме стварају конкурентску предност.

Глобалним светом доминира око 400 МНК које располажу са 80% светског капитала. Развијене земље штите интересе својих компанија и захтевају од других земаља уклањање баријера за слободан проток робе, услуга и капитала (а интерно примењују протекционистичке мере). Ако би те друге земље (слабије развијене које су прошле процес транзиције) хтеле да извезу своје производе у развијене земље, суочиће се са разним препрекама: царинским, техничким стандардима, стандардима квалитета и сл., што показује да је трговина у контра смеру отежана. Осим тога, и степен контроле транснационалног капитала који су створиле МНК је скоро немогућ и постоји појава великог броја спекулација на тржиштима новца. Тај капитал се лоцира на најпрофитабилнија тржишта, а његов обрт је већи од реалног обрта робе и услуга тј. постоји енормна разлика између реалног и фиктивног капитала. Јасно је да диктирањем своје

воље многим мање развијеним државама, посредством мултинационалних компанија тече процес глобализације кроз светску привреду, као крвоток кроз људски организам. Њиховом појавом на тржишту неке слабије развијене земље, ствара се снажна конкуренција локалним фирмама које нису спремне за такву утакмицу, потискује се и онемогућава њихов развој.

4. ПОЗИТИВНИ АСПЕКТИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Упркос наведеним ставовима, глобализација има и своје позитивне стране, које свакако не треба занемарити. Неке од њих су:

- директним страним улагањима у неку земљу отварају се нова радна места и повећава доходак што би требало да доведе до смањења сиромаштва у тој земљи;
- нове информационе технологије помогле су ширење нових сазнања у многим научним дисциплинама;
- комуницирање је лакше и јефтиније. Трошкови телефонирања и путовања су опали, зато је енормно порастао број туриста и повећао се број интернет прикључака;
- интеграционим процесима на робним и финансијским тржиштима повећава се ефикасност улагања и коришћења капитала;
- расте међународна конкурентност на страни понуде робе и услуга;
- побољшање алокације инвестиција и штедње;
- уједначавање услова регулативе домаћих и страних улагања, царинских прописа и др.;
- повећана страна улагања у рентабилне делатности а реструктурирање нерентабилни привредних сектора;
- улагања у инфраструктуру: луке, аеродроме, складишне просторе, слободне царинске зоне и др.
- ширење електронских комуникација: електронске трговине и банкарства;
- противници постају партнери због оријентације на профит.

Једном речју процес глобализације доноси позитивне ефекте који се манифестују у ширењу тржишта, подели рада, приступу новој технологији и новим знањима кроз трговину и директне стране инвестиције, као и у расту ефикасности привређивања у условима растуће конкуренције. Илустративно, погледајмо како су позитивне аспекте искористили азијски тигрови:

Хонг Конг је искористио предност трговачке морске луке и већ постојећу инфраструктуру за трговину и финансије. После превласти комуниста, из Кине су пристигли искусни предузетници и инжењери који су обучавали локалне раднике. Повећањем маркетиншких и производних способности, почиње убрзан развој прерађивачке индустрије и повећање квалитета производа. Развијају се компаративне предности које се огледају у лакој индустрији и диверсификацији изван прерађивачке индустрије. Ниједан други сличан центар слободне трговине није остварио сличан успех.

Јужна Кореја је земља чијем је развоју допринела њихова Влада, која је функционално и селективно интервенисала на свим тржиштима производа и фактора, усмеравала ресурсе у младе гране, инвестирала у образовање, истраживање и развој, што је смањило трошкове за трансфер технологије, и стварала приватне конгломерате. Корејска истраживачка и производна база постала је у стању да копира, адаптира и развија најновије индустријске технологије. Тако је Кореја остала независна од страних директних инвестиција и успела да омогући сталну индустријску експанзију.

Тајван је, слично као Хонг Конг, имао прилив капитала и стручњака из Кине, али није формирао приватне конгломерате нити снажније продирао у напредне технологије. Економска снага Тајвана лежи у малим и средњим предузећима која су искористила базу људских ресурса, а недостаци предузећа мале величине су компензирани тиме што је Влада обезбеђивала подршку у технологији, истраживању и развоју.

Сингапур је земља у којој је Влада деловала интервенционистички, али различито од Кореје. Није било прилива предузетништва и технологије из Кине, нити улагања у истраживање и развој, већ је постојао јак ослонац на стране инвестиције ради трансфера технологије путем МНК. Према *Stiglitz*-у (2004): „Комбинација високих стопа штедње, владине инвестиције у образовање и државно усмеравање индустријске политике – све је то послужило као основа да регион постане једна економска енергана. Владе су разрадиле стратегију која је функционисала, а која је имала само један заједнички елемент са политикама Вашингтонског консензуса – уважавање значаја макростабилности.”

5. НЕГАТИВНИ АСПЕКТИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Насупрот предностима глобализације, постоје и негативне стране овог процеса. Неке од њих су:

- губљење националног и културног идентитета;
- запостављене су неке животне потребе, као и потребе народа једне државе на рачун профита;
- одлив капитала на места са ниским трошковима производње на Југу, довео је до раста незапослености на Северу;
- наметање плана развоја од стране међународних институција и МНК-а;
- добит од интензивирања рентабилних делатности сели се у стране земље и финансијске центре;
- све већа економска зависност од интереса и одлука страних улагача;
- популаризована је потрошачка култура и извргла се у материјализам;
- формира се глобална западњачка култура;
- напретком информационе технологије долази до ширења информација, али и оних бескорисних, те људи почињу да се баве и тривијалним стварима;
- глобализацијом се не шире по свету само капитал, информације, знање, већ и криминал и болести.

Како *Chandre Muzaffar* наводи (2005): „Разматрајући позитивне и негативне аспекте глобализације, налазимо да је сво добро које из ње произилази у ствари њен нуспродукт. Сам мотив – максимирање профита – одговоран је за њене недостатке. Глобализација би могла да буде један од озбиљних изазова интегритету људске цивилизације.”

МНК често не поштују законодавство земље у којој су образовале филијалу, чак утичу и на смањење прилива у буџет те земље, умањењем пореске основице тако што фактуришу нижу цену робе, а приказују фризирано велике трошкове материјала. На сличан начин умањују и износ царине, тако што на фактурама приказују ниже цене увезеног материјала из матичне земље. Тако полако сиромаше земљу домаћина, а богате матичну земљу јер, првој остаје само мали део профита, а у другу се трансферише највећи део.

6. АНТИГЛОБАЛИСТИЧКИ ПОКРЕТ

Глобализација има и опозицију. То је антиглобалистички покрет који се све више омасовљава и тако и он постаје глобалан. Антиглобалисти се супротстављају актуелним процесима глобализације јер увиђају присутност елемената лоше конципиране

глобализације и залажу се за очување суверенитета и оригиналног културног идентитета својих земаља.

Присталице антиглобалистичког покрета су вома различито оријентисани; има ту синдикалаца, феминистичкиња, анархиста, антикапиталиста, комуниста, еколога, обичних грађана... што је на неки начин добро, али са друге стране таква различитост онемогућава кохерентност покрета.

И поред тога, покрет врло озбиљно делује, изражен је и у самом САД-у, а протесте углавном одржава у време међународних монетарних и трговинских заседања.

Активисти критикују велике корпорације, односно МНК, сматрајући их одговорним за социјалне неједнакости, лоше радне услове, смањење плата и уништавање природног окружења и ресурса.

ЗАКЉУЧАК

У раду су исказани ставови да је свет свестан чињенице да глобализација представља интегрисање земаља и привређивања, али се процес спроводи под знатним утицајем и интересима неколицине развијених земаља.

Тај утицај није тешко спровести у зависним земљама којима је неминовно потребна финансијска и свака друга искрена помоћ развијених земаља. Неспорно је и то, да Запад у ове земље инвестира, али је и јасно да се уложени новац најмање двоструко више врати земљи инвеститору. Нехуману страну чини и то што земља у коју се инвестирало постаје објекат експериментисања и своди се на масу јефтине радне снаге.

Нажалост, глобализација није равноправно поспешила привредни развој. Напротив, допринела је томе да развијене земље буду још богатије, а мање развијене још сиромашније. Ипак, ове друге немају другог избора него да прихвате ову неравноправну игру са надом да ће за себе ипак, оставарити неку корист, тј. максимизирати позитиван, а минимизирати негативан утицај глобализације. Оне у глобалном систему морају препознати нешто што им је блиско и слично ентитетима њихове културе и националности, те није добро да остану ван овог светског процеса јер би то водило у све већу изолацију и заостајање у развоју ионако већ недовољно развијених земаља.

Јасно је да се процес глобализације не може избећи, односно неминовност укључивања у овај процес је неспорна, а порука мање развијеним земљама била би да делују на изналажењу начина да се искористе позитивни а избегну негативни аспекти процеса

глобализације и тако оствари извесна корисност у виду напретка њихових економија и друштва у целини.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bajec, J., & Joksimović, LJ. (1998). *Savremeni privredni sistemi*, Beograd: Ekonomski fakultet.
 2. Bošnjak, M. (2001). Zbornik radova - Globalizacija i tranzicija – IDN, Beograd
 3. Kotlica, S., & Knežević, B. (2002). *Međunarodna ekonomika i poslovanje*, Beograd: Megatrend – Univerzitet primenjenih nauka
 4. Krstić Randić, J. (2007). Uticaj globalizacije na zemlje u tranziciji, *Lider*, br. 5-6, Novi Sad
 5. Marković, Ž. D. (2013). *Globalizacija i indentiteti*, Beograd: Srpska akademija obrazovanja
 6. Micić, I. (2019). *Strateške marketing inovacije u bankarstvu usmerene ka generaciji milenijalaca* (master rad), Beograd: Fakultet organizacionih nauka
 7. Muzaffar, C. (2005). *Global Ethic or Global Hegemony*, Asean Academic Pr Ltd
 8. Stiglitz, E. J. (2004). *Противречности глобализације*, SBM-х, Beograd
 9. Stojanović, I. (2000). *Država i tržišne reforme*, IGP Prometej, Beograd
 10. Stojanović, I. (2003). Globalizacija i strukturne promene u privredi, Zbornik radova: *Radikalne promene u preduzećima i privredi u uslovima globalizacije*, Beograd: Megatrend – Univerzitet primenjenih nauka
- Web извори:*
1. <https://slageos.wordpress.com/2014/05/04/multinacionalne-kompanije>, приступљено 14.12.2021.
 2. http://www.centerod.com/centerod_articles.html
 3. <http://bizinfo.edu.rs/index.php/bizinfo/article/view/135>
 4. <http://www.amazon.com/Organizational-Behavior-John-R-Schermerhorn/dp/0471681709>

Рад је примљен: 16. децембра 2021.

Рад је прихваћен за штампу: 22. децембра 2021.